

Paul Ricœur

Egészen a halálig

Töredékek

BENCÉS KIADÓ
Pannonhalma, 2011

A fordítás a következő kiadás alapján készült:
Paul Ricœur, *Vivant jusqu'à la mort*
Suivi de *Fragments*
© Éditions du Seuil, 2007 ISBN 978-2-02-092598-3

Fordította
Bende József

Lektorálta
Schmal Dániel

Hungarian translation published by Bencés Kiadó
© Bende József, 2011

Liberté • Égalité • Fraternité

Cet ouvrage publié dans le cadre du Programme d'aide
à la publication (P.A.P.) Kosztolányi bénéficie du soutien
du ministère français des Affaires étrangères et européennes,
de l'Ambassade de France en Hongrie et
de l'Institut Français de Budapest.

Ez a mű a Francia Kül- és Európaügyi Minisztérium,
a Magyarországi Francia Nagykövetség
és a Budapesti Francia Intézet támogatásával a Kosztolányi
Könyvtámogatási Program (P.A.P.) keretében jelent meg.

Tartalom

<i>Olivier Abel: Előszó</i>	5
<i>A közreadók jegyzete</i>	23
Egészen a halálig. A gyászról és a vidámságról	25
Töredékek.....	83
<i>Catherine Goldenstein: Utószó</i>	119

TÖREDÉKEK

Töredék I.

1. – „Folyamatos választással sorssá alakított véletlen”: a kereszténységem.

Ez a megfogalmazás, mely másutt arra szolgált számomra, hogy a vallások közti választás teréből kiiktassam a vallási mint olyan erőszakosságának hipotézisét, ambíciójának megfelelő tisztázást kíván. Azt várom tőle, hogy hermeneutikai téren segítségemre lesz felvállalni az általa hordozott apóriák terhét.

Egy véletlen: születési, és tágabb értelemben kulturális örökségből adódik. Ezzel vágtam vissza az ellenvetésre: „Ha kínai volna, kevés esély lenne arra, hogy keresztény legyen [*sic*].” Persze, maga azonban valaki másról beszél, nem rólam. Nem választhatom meg sem az őseimet, sem a kortársaimat. Van a származásomban egy véletlen rész, ha kívülről nézem a dolgokat, ha pedig belülről veszem szemügyre őket, akkor egy minden másra visszavezethetetlen helyzeti tény. Ilyen vagyok, születésemből és örökségemből adódóan. És felvállalom. A református hagyományú keresztény hitben születtem és nőttem fel. Erről a *tanulmányaim* síkján minden ellentétes vagy illeszkedő

hagyománnyal vég nélkül újra és újra konfrontált örökségről mondom, hogy folyamatos választás révén sorssá alakult. Erről a választásról kell számot adnom életem végéig hihető érvekkel, vagyis olyanokkal, amelyek méltók arra, hogy kiálljon mellettük az ember egy jóhiszemű szereplőkkel folytatott vitában, akik ugyanabban a helyzetben vannak, mint én, képtelenek megokolni meggyőződéseik eredetét. Azouvi-val és de Launay-val folytatott beszélgetéseim címe jól tükrözi ezt a paradoxont: *La Critique et la Conviction*¹ [A kritika és a meggyőződés]. Olykor az érv és a motiváció közti megkülönböztetést javasoltam: az elsőben annak ígérete rejlik, hogy számot adok meggyőződéseim transzparens részéről; a motiváció elnevezéssel pedig meggyőződéseim átlátszatlan részének készítek helyet; ez a rész nem korlátozódik az érzésekre, érzelmekre és szenvedélyekre, egyszóval meggyőződéseim irracionális oldalára, amely szemben áll érveim racionális oldalával; magában foglalja mindazt, amit a születési és kulturális örökség elnevezésbe beleérték. Erre a folyamatos választásra felel az intellektuális becsületesség, a *Redlichkeit*, amit Nietzsche megtagad a keresztényektől. Nem titkolom, hogy az egész argumentatív történet, melyet „folyamatos választásnak” nevezek, olyan ítéleteket is hordoz, amelyek – minden jóhiszemű érv hihetőségén túl – epistemológiai szinten nem haladják meg a valószínűség

¹ RICEUR, *La Critique et la Conviction. Entretien avec François Azouvi et Marc de Launay*, Paris, Calmann-Lévy, 1995.

ama változó fokát, amelyet Platón, ha nem tévedek, a „helyes vélekedés” (*orthé doxa*) szavakkal fejezett ki.

E folyamatos választással *sorssá* alakított véletlen. A sors szóval nem jelölök semmiféle kényszert, semmiféle elviselhetetlen terhet, semmiféle szerencsétlenséget, hanem magának egy meggyőződésnek a státusát jelölöm, amelyről azt mondhatom: ennél kitartok; ehhez ragaszkodom [*j'adhère*]. (Chouraqui² a görög [*πισztιστ*³] vajon nem „elköteleződéssel” [*adhésion*] fordítja-e inkább, mintsem „hit”-tel?) Azonfelül az elköteleződés kifejezés megfelelő a kereszténység esetében, amely mellett... elköteleződöm, és amely magában foglalja a kötődést egy olyan személyes alakhoz, akiben a Végtelen, a Magasságbeli odaadja magát, hogy szeressem.

Ennek a sorsnak a hermeneutikai státusát igyekszem most kifejezni. Megkockáztatom, hogy az „itt kitartok”-ot – másik megfogalmazása a sorsnak, amivé a véletlen alakult – a relatív abszolútum paradoxonával jellemezzem. Relatív a vallásszociológia „objektív” szemszögéből. Azt a fajta kereszténységet, amely mellett elköteleződöm, úgy lehet felismerni a Babel utáni „szétszóródás” és „összezavarodás” térképén, mint ami egy vallás a többi közül; a „Babel után” nem va-

2 André Chouraqui bibliafordítása, amely a Desclée de Brouwer kiadásában jelent meg, arra irányuló – egyszerre csodált és vitatott – kísérletként ismert, hogy visszaadja a héber nyelv és a bibliai kultúra erejét és eredetiségét.

3 Hiányzó, de a későbbi visszautalásból kikövetkeztethető szó.

lamiféle katasztrófát jelöl, hanem minden emberi jelenség karakterisztikus pluralitásának egyszerű megállapítása csupán. Relativizmus, ha úgy tetszik. Felvállalom ezt a külső ítéletet. Számomra azonban, belülről megélve, elköteleződésem abszolút, amennyiben összehasonlíthatatlan, nem radikálisan választott, nem önkényesen tételezett. Ragaszkodom a „relatív” predikátum beillesztéséhez a „relatív abszolútum” szintagmába, hogy az elköteleződés megvallásába beleírjam az eredendő, folyamatos választással sors rangjára emelt véletlen jelét. Vajon elfogadható-e számomra, hogy „előnyben részesítésről” beszéljek? Igen, egy olyan vita és szembenállás helyzetében, ahol annak képzelensége, hogy a magam oldalára állítsam vitapartnerem elköteleződését, nyilvánvalóvá tette az érvelés plauzibilis, probabilista jellegét. A *nyilvánosság előtti* megvallása a gyengeségnek, a szívemben lévő *erős* elköteleződésnek.

[A következő két, 2. és 3. sorszámú ellátott bekezdés margójára Ricœur nagy szögletes zárójel rajzolt ezzel a jelzéssel: hátrébb.]

2. – Dilemmám, hogy mit jelent számomra Jézus személye: *quid* az áldozati krisztológia elégtételre és helyettesítésre irányuló gondolatai tekintetében? Ki lehet-e iktatni ezeket nyomtalanul? Egy Krisztus, aki pusztán minta? *Quid* az Isten báránya „áldozatának” „-ért”-je – értünk – tekintetében?

3. – Egy harmadik út keresése során segítségünkre lehet Isten másutt, nem a bibliai Írásokban szerveződő

történetének hipotézise, sőt az isteni megtérésének feltételezése, mint amilyen az *Erinnüszök Eumenidákká* alakulása Aiszkhülosz *Oresztésében* (François Ost olvasata a *Raconter la Loi* [Elmondani a Törvényt] című könyvében).⁴ Isten haragja meghaladva és megőrizve Isten „félelmeként”? [Az exkurzus vége.]

2. – Nem hagyom el az *elköteleződés* hermeneutikai státusának területét anélkül, hogy ne néznék szembe a *reciprocitás* ebből fakadó problémájával a válasközi konfrontáció helyzetében. A másik is megkövetelheti magának ugyanazt a folyamatos választással sorssá alakított véletlent. Bizonyára – és külső szemzőgből nézve – egyazon szintre kell helyezni Mózeszt, Jézust, Mohamedet, Buddhát a vallásalapítók felsorolásakor, e különböző vallások híveinek pedig joguk van az egyenlő megbecsüléshez. Ám ha a személyes elköteleződés terminológiájával szólunk a közösségről, akkor a kérdés a kölcsönösség kérdése lesz, nem az összehasonlításé; és felvetődik a szimmetriahiány apóriája a kölcsönösségben, amellyel a *Parcours de la reconnaissance*⁵ [Az elismerés útjai] végén találkozik [tam] szembe. A másik soha nem lesz *alter ego*. A másikat benső elköteleződési aktusát tekintve – hogy husserli nyelvezettel éljek – legfeljebb csak felfogjuk, analogizáló megértéssel elérjük meggyőződésének alapjánál.

4 François OST, *Raconter la Loi. Aux sources de l'imaginaire juridique*, Paris, Odile Jacob, 2004 (Histoire).

5 RICÉUR, *Parcours de la reconnaissance. Trois études*, Paris, Stock, 2004, 227–238 (Les Essais).

A képzelet és az empátia terminológiáját használtam.

Vajon ez kizár minden átvételt, minden szinkretizmust? Igen, mint felelőtlen és felszínes donjuanizmust; de úgy nem, mint a hittartalmak *tanulmányozását* és mélyen történő átalakulását. A másik mint másik alteritása azonban továbbra is redukálhatatlan marad. Ily módon ez egy politikai probléma a vallási elkötelezettségek együttélésének tág értelmében.

Csakhogynem szabad összekeverni az összehasonlítást és a hitvitát [*controverse*]: az összehasonlítás a külső tekintet, a hitvita pedig a hűséges hívő saját vallásának hagyománya iránti szilárd kötődését [*engagement*] jelzi. Minden egyes vallásnak a többivel szembeni megkülönböztetéssel és szembenállással kell definiálnia magát: a hitvita ebben az értelemben szorosán összetartozik az elköteleződéssel. Egyetlen felekezet sem léphet ki a hitvitából anélkül, hogy kárát ne vallaná. Amint Renée Piettre mondja a páli igehirdetés epikureus körökkel való esetleges kapcsolatáról szóló tanulmánya végén – annak az esetnek a kapcsán, amikor (az Apostolok Cselekedeteiben) Pál az athéni filozófusokkal került szembe az athéni Areioszpagoszon –: „A tanítás állandó interakciókból születik, és abból táplálkozik, amit tagad” (*Diogène* 205, p. 67).⁶ A hitvita ily módon íródik be az értelmezés történe-

6 Vö. Renée PIETTRE, „Pluralisme et diversité culturelle”, *Diogène*, n° 205, 2004. január–március. A számot Piettre szerkesztette. Ő a szerzője az Előszónak (3–10) és a „Paul et les

tébe, és járul hozzá azon olvasási és értelmezési hagyományok alakulásához, amelyeknek örököse és egyben adósa vagyok.

[A következő kiegészítés, *in fine* hozzáfűzve a töredékhez, szögletes zárójelben olvasható, a margón pedig a jelzés: előrébb; az elköteleződésről korábban mondottakhoz kapcsolódik.]

Az *elköteleződés (pisztisz)* és annak kulturális örökségembe gyökerezettségére kapcsán.

Ez az örökség gazdag textuális közvetítésekben, melyek történetet hordoznak: hagyományokat generáló értelmezési történeteket. Jézus személyéhez és alakjához fűződő viszonyom ily módon kétszeresen is közvetített: kanonikus szövegek által, amelyek maguk is értelmezéseket hordoznak, és értelmezési hagyományok révén, amelyek részét alkotják a kulturális örökségnek és a meggyőződéseim mögött álló mély motívációnak. Ebben az értelemben vallom magam olyan valakinek, aki „elköteleződik” a református evangéliumi hagyomány mellett. Nincs „közvetlen” hit.⁷

Épicuriens d'Athènes: entre polythéisme, athéisme et monothéisme” című cikknek (52–68). Ugyanitt ismerteti (159–165) Philippe BORGEAUD könyvét: *Aux origines de l'histoire des religions*, Paris, Seuil, 2004 (Librairie du XXIe siècle).

7 A „Nincs »közvetlen« hit” áthúzva, majd visszaállítva.